

FÅGLAR I NÄRKE

ÅRG. 5

1982

NR. 2

RÜDSTJÄRTHOLKAR I FJÄLLBJÖRKSOG

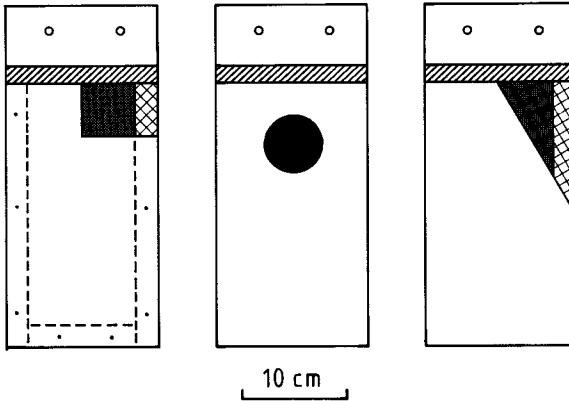
BERT BRODÉHN & ANDERS ENEMAR

Uppsättning av fågelholkar har spelat en ganska stor roll i de fågelstudier som pågått i Ammarnäsområdet i södra Lappland sedan 1963. Holkarna kom in i bilden redan 1964, då ett 100-tal sådana av mes- eller flugsnapparmodell sattes upp i fjällbjörkskog. Spänningen var naturligtvis stor inför säsongen 1965. Resultatet blev över förväntan. Större delen av holkarna togs i anspråk av häckande svartvita flugsnappare. Därmed var grunden lagd till den omfattande flugsnapparforskning som pågått där alltsedan dess.

Ett mindre antal holkar hade försetts med något förstorade ingångshål. I några av dessa kom rödstjärtar att häcka. Därmed väcktes tanken att försöka locka rödstjärtarna till holkhäckning i större antal för att kunna tränga även denna arts häckningsekologi i fjällen närmare in på livet. Ett första försök med rödstjärtholkar påbörjades 1967 och pågick till och med säsongen 1978. Enemar (1980) har redogjort för dessa resultat.

De holkar som användes i detta första experiment var ganska djupa och försedda med stora ingångshål av varierande form. Erfarenheten hade lärt oss att trycket från den svartvita flugsnapparen är mycket hårt, och för att undvika att denna art skulle lägga beslag på alla holkar gjordes ingångshålet mycket stort, vilket flugsnapparen ogillar. Djupet på holken betingades av att rödstjärten ofta hittades häckande långt ned i ihåliga stubbar eller i fristående näverrör efter murknade björkstammar. Holkarna sattes upp ganska tätt på i medeltal mindre än 50 meters avstånd från varandra i fyra rader om vardera 24 holkar i fjällbjörkskog och granurskog. Resultatet blev lyckat såtillvida att under alla år sammanlagt endast två flugsnapparahäckningar förekommit i dessa holkar. Det blev fler rödstjärtar, dock inte fler än totalt 89 häckningar, dvs endast 8 häckningar i medeltal per säsong. Vad gäller förhoppningen att med de 96 holkarna lägga grunden till en framåtsyftande rödstjärtforskning blev experimentet alltså ett otvetydigt misslyckande.

Men skam den som ger sig! På basis av gjorda rön borde ett nytt försök göras. Ty några värdefulla erfarenheter gav dock det första experimentet.

Figur 1. De tre använda modellerna av rödstjärtholk, vilka skiljer sig endast i inflygningshållets form; från vänster "glugg", "hål" och "snedspringa". Brädtjockleken för botten och sidostycket är ca 2,2 cm, för övriga delar ca 1,7 cm.

Avståndet mellan två häckande rödstjärtpar understeg aldrig 100 m. Alltså satt holkarna säkerligen onödigt tätt. Trots tätheten på holkarna drog dessa till sig endast ca en tredjedel av antalet häckande rödstjärter i den närmaste omgivningen. Holkarna passade tydligen sämst för flugsnappare, vilket var meningen, men uppenbarligen inte riktigt bra för rödstjärten heller. Modellen borde ändras. Men hur? Vidare gav en beräkning vid handen att rödstjärten nog inte, i motsats till den svartvita flugsnapparen, kunde lockas med holkar att häcka i onaturligt täta bestånd. Man måste alltså vid ett nytt försök vara beredd på att arbeta över stora ytor.

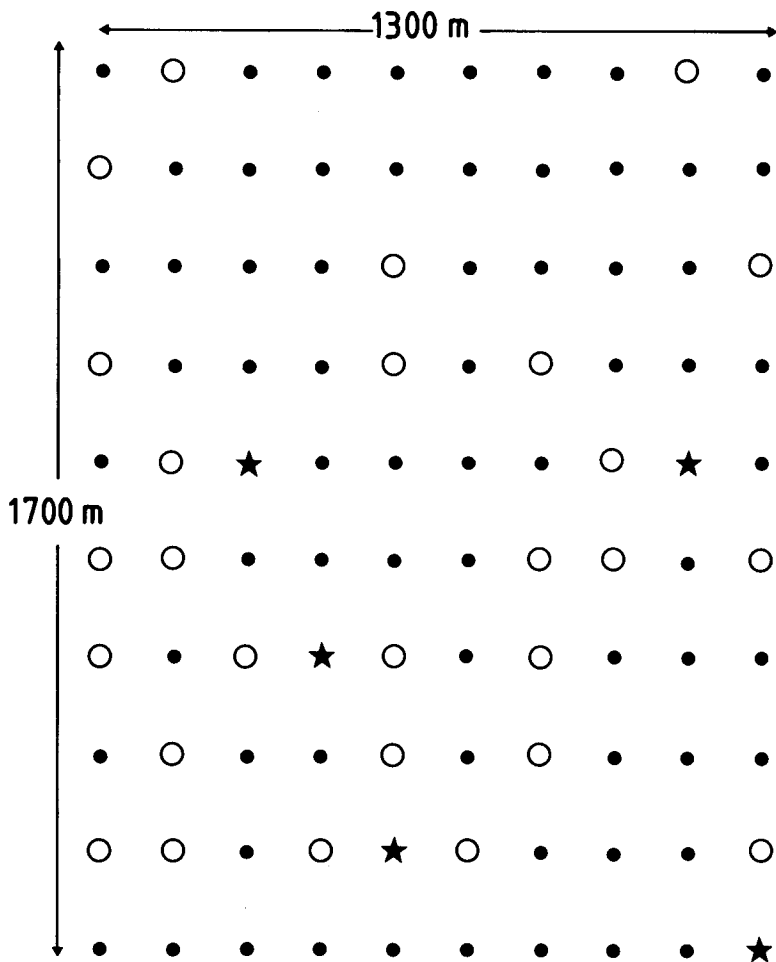
Vi startade ett nytt försök 1980. Hundra holkar tillverkades. Modell och dimensioner framgår av figur 1. Holken gjordes grundare än den tidigare modellen och ingångshålens storlek minskades så långt vi tordes med tanke på faran för flugsnapparinvasion. Bottenytan blev ca 10 x 10 cm. Taket är fäst med endast en spik i ett av hörnen, varför det kan vridas åt sidan vid holkinspektionen. Holken är vad storleken beträffar alltså av normal mes- eller flugsnappartyp. Endast ingångshålet skvallrar om önskad specialisering åt rödstjärthållet.

Till holkområde valdes fjällbjörkskogarna omedelbart norr och nordost om Kraipe renslakteri, ca 13 km sydost om Ammarnäs (ca 65°51' - 52'N; 16°21' - 24'E). Björkskogen är mestadels av den torrare typen, s k hedbjörkskog. Rödstjärten är här en av karaktärsarterna. Den svartvita flugsnapparen, som ställer mycket höga krav på kvalitén hos den hålighet som väljs för häckning, saknas så gott som helt i denna skogstyp. Även om rödstjärten inte alls har så höga krav som flugsnapparen kan tillgången på bohål vara ett problem. Arten kan ibland påträffas häckande t o m på marken under en sten. Av denna anledning borde det inte vara omöjligt att få rödstjärten till talrik holkhäckning. Av erfarenhet vet vi dock att flugsnapparen omedelbart infinner sig och häckar både talrikt och framgångsrikt i hedbjörkskogen om man sätter upp lämpliga holkar. Därför kunde risken för störande flugsnapparinväsning i det nya holkområdet inte uteslutas.

Holkarna sattes upp i brösthöjd i tio parallella rader med tio holkar i varje (Figur 2). Avståndet mellan holkarna är ca 140 m (100 dubbelsteg) och avståndet mellan raderna ca 185 m (130 dubbelsteg). Holkområdet täcker därmed en yta om ungefär 2,2 km². Nedersta holkraden befinner sig i gränsområdet mellan björkskogen och granurskogen, ca 650 m ö h. Höjdskillnaden mellan denna rad och den översta är ungefär 100 m. Björkskogen är i den nedre halvan av området sammanhängande men splittras i den övre delen av smärre myrstråk. Dock har även i områdets övre del det angivna holkavståndet med endast få undantag kunnat hållas, låt vara att någon holk därmed blivit placerad i en ensam björk ute på ett myrplan, där chansen för häckning nog måste bedömas som minimal.

Under arbetet har vi flerfaldiga gånger slagits av tanken att vårt holkområde måste vara ett av världens vackrast placerade, i synnerhet dess övre del med utsikt över Vindeldalen och fjällvärlden i norr och väster.

Som framgår av figur 1 försågs holkarna med tre olika typer av ingångshål: cirkelhål, kvadratglugg och triangelglugg. Ytan av hålen var av ungefär samma storlek (24, 25 och 23 cm²). Cirkelhålets storlek var i alla holkar identiskt samma, medan gluggarna varierade något, dock att triangelgluggen tenderade att vara minst. Holktyperna blandades enligt ett regelbundet system längs raderna så att antalet blev 33 av de två förstnämnda typerna och 34 av den sistnämnda.

Figur 2. Holkområdet med häckningarna markerade. Nedersta holkraden är belägen i gränsområdet mot granurskogen, översta raden ca 100 meter högre upp i den översta fjällbjörkskogen. Svart prick = tom holk, ring = holk med rödstjärt och stjärna = holk med svartvit flugsnappare.

I juni 1981 var det alltså dags att avläsa resultatet av de ansträngningar som holkområdet etablerande inneburit. Kontrollarbetet började dåligt. I den nedersta raden stod alla holkarna tomma utom den sista, där en svartvit flugsnappare häckade, oss till mycket ringa tröst. På väg till holkrad nr 2 påträffade vi ett varnande rödstjärtpar. Men dess bo var placerat i en stubbe! Men efter dessa inledande provningar bättrade sig det hela snabbt, och sammanlagt kunde vi räkna in rödstjärtpar i 27 holkar. Det måste vi vara nöjda med, allra helst som antalet flugsnapparahäckningar stannade vid fem. Häckningarnas fördelning i området visas på skissen i figur 2. Tätheten visade sig vara störst i den nedre halvan av ytan trots att björkskogen här till skillnad mot den övre delen till mycket stor del består av döda träd, en följd av massförekomsten av fjällbjörkmätarlarver 1974/75.

Det är ännu för tidigt att försöka avgöra om den nu använda mindre rödstjärtholken är effektivare än den gamla. I den lilla holkguppen om 24 holkar som tidigare fanns i samma område var beläggningen av samma storleksordning i tre av de elva undersökta säsongerna. I övrigt var den avsevärt lägre. Nu skall man minnas att de gamla holkarna satt tätare, och det inträffade aldrig att häckning förekom i två grannholkar. Detta inträffade dock i tre fall i det nya holkområdet. Så den relativt höga andelen holkar med rödstjært här är förmodligen mera en följd av det ökade holkavståndet än av ändringar i holkens utförande. Detta understryks av den tidigare nämnda allmänna erfarenheten att arten inte är så petnoga vad gäller bohålighetens beskaffenhet.

Hur har då de häckande båda arterna valt bland de tre holktyperna? Det är helt klart att holkarna med de traditionella runda ingångshålen ligger sämst till med endast fem häckningar av rödstjært. Övriga 22 häckningar av arten fördelar sig i stort lika på de båda gluggarna (10 triangel- och 12 kvadratgluggar). De fem svartvita flugsnapparna valde alla triangelgluggar, vilket är i linje med artens krav då dessa hål är de till ytan minsta och dessutom beroende på sin form framstår som avsevärt trängre än de övriga håltyperna. Det skall bli intressant att se om årets tendens håller i sig i fortsättningen.

Det är ännu ovisst om det nya holkområdet kan komma att tjäna som grund för mera ingående rödstjärtsstudier. Häckningsantalet 1981 var visserligen helt tillfredsställande men denna säsong kan ju ha varit mycket gynnsam för arten. Så det finns anledning att se fram emot säsongen 1982 med oförminskad spänning.

En av rödstjärtpjektets holkar. Foto: LUVRE-projektet

Tillägg, 1982 års säsong

Sedan ovanstående skrevs kan vi nu redovisa resultatet för 1982. 10 par röststjärtar häckade, en väsentlig minskning alltså jämfört med de 27 paren 1981.

Årets häckningssäsong blev mycket kall. En mycket varm vecka i början av juni efterträddes av en lång kallperiod. Några tidiga röststjärtar kom igång med häckningen redan under den varma perioden. Hos andra senare anlända kom kylan att verka hämmande på häckningsdriften. Detta gav en stor spridning i tiden av häckningarna. När vi avslutade observationerna den 26 juni hade en del kullar kläckt, medan andra ännu ej var fullagda. Enstaka häckningar kan ha påbörjats efter observationsperiodens slut.

Holkområdet kompletterades i år med 40 holkar. Dessa placerades på lägre nivåer i granurskogen direkt anslutande till de övriga holkarna. Vidare uppsattes 27 holkar i ängsbjörkskog i närheten av Ammarnäs. Detta för att kunna jämföra häckningsfrekvensen i olika biotoper.

Litteratur

Enemar, A. 1980. Ett försök att med specialholkar få röststjärten Phoenicurus phoenicurus att häcka tätare än normalt i fjällbjörkskog i södra Lappland. Vår Fågelvärld 39:231-236.

Bert Brodén
Stödjevärd 30
703 45 Örebro

Anders Enemar
Zoologiska institutionen
Box 25059
400 31 Göteborg